

**15. MAŁŻEŃSTWO CHRZEŚCIJAN:
EGZEGEZA BIBLIJNA I PRAWO RZYMSKIE
(XXXVII „Dni Augustiańskie” – Rzym, 8-10 V 2008)**

W dniach od 8 do 10 V 2008 r. odbył się w rzymskim Instytucie Patrystycznym „Augustinianum” międzynarodowy kongres na temat: *Małżeństwo chrześcijan. Egzegeza biblijna i prawo rzymskie (Il matrimonio dei cristiani: esegesi biblica e diritto romano)*. Kongres był trzydziestymi siódmymi już z kolei „Dniami Augustiańskimi”, które zgromadziły wielu badaczy starożytności chrześcijańskiej z kościelnych i państwowych uniwersytetów oraz wyższych uczelni m.in. z Anglii, Argentyny, Australii, Austrii, Belgii, Chorwacji, Francji, Hiszpanii, Kanady, Niemiec, Polski, Węgier, Włoch i USA. Kongres został zorganizowany przez Instytut Patrystyczny „Augustinianum” oraz Papieski Instytut Obojga Praw (*Pontificium Institutum Utriusque Iuris*), które są instytucjami należącymi do Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie.

Z polskich badaczy starożytności chrześcijańskiej podczas sympozjum komunikat wygłosił w dniu 8 maja jedynie ks. dr Sylwester Jaśkiewicz (Radom, UKSW), a tytuł jego wystąpienia brzmiał: *Sul vincolo della parentela secondo sant'Agostino*. Z Polaków w sympozjum wzięli ponadto udział: ks. prof. Marek Starowieyski z Uniwersytetu Warszawskiego, ks. prof. Antoni Żurek (dziekan Wydziału Teologicznego w Tarnowie) i niżej podpisany jako przedstawiciel Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Rzymie. Należy także wspomnieć częściowy udział w sympozjum polskich księży studiujących w Wiecznym Mieście.

Sympozjum otworzył rektor Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” – o. prof. dr Robert Dodaro. Odczyt inauguracyjny pod tytułem *Matrimonio e diritto romano. Alcune considerazioni* wygłosił prof. Giuliano Crifò z Rzymu. Resztę programu przedpołudniowego, któremu przewodniczył o. prof. Angelo Di Berardino, wypełniły dwa następujące referaty: Gian Luigi Falchi (Rzym), *L'influenza della Patristica sulla politica legislativa degli imperatori romani dei secoli IV e V*; Laszlo Odrobina (Szeged), *1Cor 7, 12-16 tra esegesi patristica e diritto romano*.

Podczas obrad, odbywających się równolegle w trzech sekcjach (A, B i C), wygłoszono 52 referaty (25-30 min.) i komunikaty (15 min.). Nie będziemy poruszać szczegółowo omawianych zagadnień, gdyż wygłoszone odczyty ukażą się drukiem na wiosnę 2009 roku w serii wydawniczej Instytutu Patrystycznego – „Studia Ephemeridis «Augustinianum»”. Chcąc jednak przybliżyć przedstawiane podczas kongresu odczyty, podamy teraz jedynie ich tytuły.

8 maja

SESJA POPOŁUDNIOWA

SEKCJA A: **Św. Augustyn**: Ramón Teja (Cantabria), *La disparidad de la disciplina romana y cristiana sobre el matrimonio y el adulterio en la interpretación*

de san Agustín (De adult. coniug. 2, 7); Mickaël Ribreau (Paris), Augustin, Ulpian, le ius liberorum et le mariage: „Contra Iulianum” III 11, 22; Francesco Corsaro (Catania), Il „De bono coniugali” di S. Agostino e l’istituto matrimoniale romano nel IV secolo; Paul Rigby (Ottawa), Marriage, Cohabitation, and Celibacy in Augustine’s „Confessions”; Sylwester Jaśkiewicz (Warszawa), Sul vincolo della parentela secondo sant’Agostino.

SEKCJA B: Związki filozoficzno-prawne: Elena Gritti (Milano), *La legittimità filosofica e giuridica del matrimonio: gli Stoici, Plutarco e i Cristiani*; Nello Cipriani (Roma), *L’influsso aristotelico sulla concezione agostiniana del matrimonio*; Margaret Schatkin (Boston), *St. John Chrysostom, Adversus oppugnatores vitae monasticae: Marriage in light of Greek philosophy, Roman law, and the agonistic exegesis*; Ilaria Ramelli (Milano), *Il matrimonio cristiano in Clemente: un confronto con la legislazione romana, gli Stoici romani e Plutarco.*

9 maja

SESJA OGÓLNA PRZEDPOŁUDNIOWA

(przewodniczący: prof. Salvatore Pricoco)

Franco Amarelli (Neapol), *Patristica e diritto nella disciplina del matrimonio nel tardoantico*; Francesca Galgano (Rzym), *Temi patristici nella disciplina del matrimonio dei militari.*

SEKCJA A: Zagadnienia szczegółowe: związki mieszane: María Victoria Escribano Paño (Saragossa), *Uniones mixtas y adulterio en CTh III, 7, 2 = IX, 7, 5. 388*; Hagith Sivan (Kansas), *Why not marry a Jew? Roman, Rabbinic and Ecclesiastical Bans on Intermarriage*; Hélène Cillières (Paris), *La question de la polygamie chez les auteurs chrétiens anciens au regard des pratiques maritales attestées dans les documents romains et les communautés judéennes.*

SEKCJA B: św. Ambroży: Roberta Ricci (Milano), *La scelta del coniuge tra diritto e pudore secondo Ambrogio (Virg. I 56)*; Michaela Zelzer (Wien), *La lettera di Ambrogio a Paterno (Ep. 58) e la questione della consanguineità come impedimento del matrimonio.*

SEKCJA C: Pomiędzy późną starożytnością a wczesnym średniowieczem: Gianluca Pilara (Roma), *Concetto e disciplina del matrimonio nella legislazione dei popoli germanici (V-VI sec.)*; Lisania Giordano (Catania), *Licet uxorem delinquere? La dottrina di Gregorio Magno*; Pietrina Pellegrini (Roma), *L’ingresso delle persone sposate nella vita monastica fra lex diuina e lex mundana: la testimonianza di Gregorio Magno*; Marco Candidi (Roma), *Dai Severi a Giustiniano: le diverse concezioni del matrimonio tra paganesimo e cristianesimo*; Kate Cooper (Manchester), *Roman wives in Christian marriages: married women betwe-*

en *Roman law and Christian mores in late antiquity*; Luciano Musselli (Pavia), *Persistenze patristiche sul matrimonio canonico nei penitenziali*.

9 maja

SESJA POPOŁUDNIOWA

SEKCJA A: **Egzegeza biblijna**: Giacomo Lorusso (Molfetta), *Alcuni punti nodali del matrimonio nel Nuovo Testamento*; Corrado Marucci (Roma), *Le clausole matteane relative alla porneia (Mt 5, 32; 19, 9) ieri e oggi, sullo sfondo della lex Iulia de adulteriis*; Gaetano Colantuono (Bari), *Il matrimonio nelle comunità cristiane e i suoi vari oppositori. Spunti giuridici, esegetici e conciliari*; Roberto Osculati (Catania), *Le figlie di Sara (1 Pt 3, 1-7)*; Francesco Trisoglio (Torino), *Il matrimonio nell'esegesi biblica di S. Pietro Crisologo nella sua relazione con il diritto romano*.

Sekcja B: **Ojcowie łacińscy**: Clara Burini De Lorenzi (Perugia), *Gen 2, 21-24: la legge divina della monogamia (una lettura esegetica del De monogamia di Tertulliano)*; Paola Cuneo (Milano), *L'Ep. CLXVII di papa Leone Magno e il diritto romano in tema di matrimonio*; Domenico Ciarlo (Genua), *Il matrimonio in Lattanzio fra diritto e apologetica*; Emanuele Di Santo (Messina), *Mos maiorum ed esegesi paolina a confronto nella dottrina dell'Ambrosiaster sul matrimonio*; Marilena Amerise (Perugia), *Rilievi sul matrimonio e sulla patria potestas nell'epistolario di Girolamo*; Ivan Bodrozić (Split), *La dignità della donna nel pensiero di san Girolamo. Tra le leggi imperiali e il Vangelo*; Alicia Soler Merenciano – Ramón Panaci Rosat – José Cebrián Cebrián (Valencia), *El derecho romano y el matrimonio cristiano en las Etimologías de San Isidoro de Sevilla*.

Sekcja C: **Zagadnienia ogólne**: Roberto Romano (Napoli), *La tetragamia dell'imperatore Leone VI il Sapiente*; Julia Hillner (Manchester), *Divorzio e matrimonio cristiano nelle Novelle di Giustiniano*; Cristina Soraci (Catania), *Amor honestus solis animis: comunione morale e materiale tra coniugi in età imperiale*; Josep Vilella Masana (Barcelona), *Las disposiciones pseudoiliberitanas concernientes a las nupcias y a los cónyuges*; Paola Marone (Roma), *Le nozze tra cognati nelle testimonianze ecclesiastiche e civili di IV-V secolo*.

10 maja

SESJA PRZEDPOŁUDNIOWA

SEKCJA A: **Wschód**: Alessandro Orenco (Pisa), *Forme di matrimonio fra gli armeni del IV-V secolo: il conflitto fra usi pagani e norme cristiane*; Peter Bruns (Bamberg), *Die christliche Ehe im syrisch-römischen Rechtsbuch und im Synodenrecht der Kirche des Ostens*; Silvia Acerbi (Cantabria), *Acusaciones de bigamia en las Actas de los Concilios Orientales (siglo V)*; Maria Grazia Vacchina

(Aosta), *Il matrimonio cristiano: contratto e sacramento. Radici e proiezioni.*

SEKCJA B: **Zagadnienia szczegółowe:** Giovanni Cereti (Roma), *Chi sono i digami che devono essere accettati alla comunione dai novaziani, dopo che hanno ricevuto l'assoluzione, e di cui parla il canone 8 del concilio di Nicea? Un'interpretazione alla luce della Scrittura e del diritto romano*; Alessandro Manni (Napoli), *Notazioni in tema di disciplina degli impedimenti sopravvenuti al matrimonio in diritto romano*; Marco Di Ciano (Ferrara), *Le arrhae sponsaliciae nel diritto romano-cristiano*; Onorato Bucci (Roma), *Il matrimonio cristiano dal patto a due della giurisprudenza romana al patto a tre. De due nubendi fra di loro e la divinità rappresentata dal ministro celebrante.*

SESJA OGÓLNA (przewodniczący: prof. Antonio Nazzaro): Teresa Sardella (Catania), *Vincoli e divieti matrimoniali nelle prime decretali*; Giulia Piccaluga (Roma), *Le coordinate sacrali del matrimonio tra mondo classico e cristianesimo dei primi secoli.*

Program symposium przewidywał także referat o. prof. Bazylego Studera: *La ricezione cristiana del matrimonio romano in Ambrogio*, który miał być wygłoszony dnia 9 V 2008 r. podczas sesji popołudniowej (w sekcji B poświęconej św. Ambrożemu). Ponieważ jednak o. prof. Studer zmarł krótko przed symposium, referat nie został wygłoszony. Nie jest jednak wykluczone, iż ukaze się on drukiem w aktach symposium.

Tak oto w streszczeniu przedstawiał się program obrad XXXVII Dni Augustiańskich. Kongresowi towarzyszył jak zwykle także program towarzyski, w zakres którego weszło m.in. przyjęcie w ogrodzie „Augustinianum”. Jak można zdać sobie sprawę, chociażby z wyżej wymienionych zagadnień, tematyka XXXVII Dni Augustiańskich była bogata i została ukazana z różnorodnych stron przez znanych badaczy przedmiotu. Sam kongres, jak ufamy, przyczyni się – szczególnie wówczas, gdy ukaza się drukiem jego akta – do głębszego poznania tego jakże ważnego zagadnienia, jakim jest starochrześcijańskie i starorzymskie spojrzenie na tak ważną instytucję, jaką jest małżeństwo. Takiego też odświeżonego, opartego na powrocie do wczesnochrześcijańskich źródeł spojrzenia na małżeństwo, oczekuje i współczesne rzymskie środowisko, por. OsRom 148 (2008) nr 107 (8 V) s. 4: *Esegesi biblica e diritto romano del matrimonio al XXXVII Incontro di studiosi dell'antichità cristiana*, G. Crifo – *Quando i cristiani non si sposano in Chiesa*, M. Amerise – *Nessuna divisione nello spirito e nella carne*; A. Morresi – *In flessione il numero degli aborti. Ma venire al mondo sempre piu difficile.*

Bazyli Degórski O.S.P.P.E. – Rzym